

1. Obiekt

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. MARII MAGDALENY

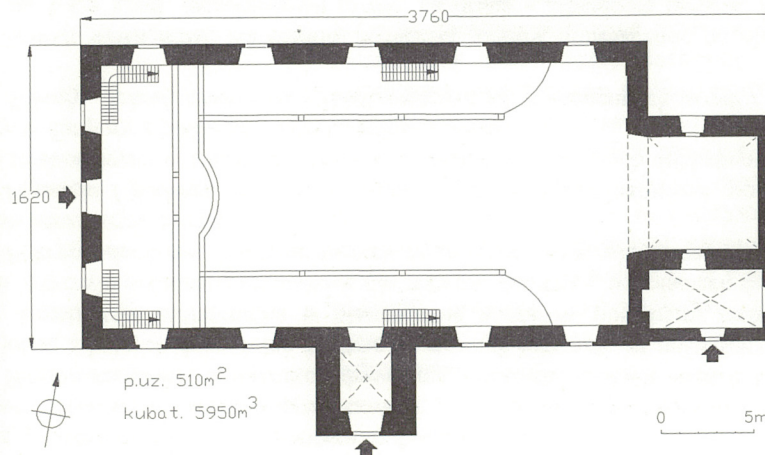
2. Czas powstania

XV w.; 1569 (wieża); 1796
(grunt. rozb.); przeb. XIX w.

3. Miejscowość

BOGATYNIA -
ZATONIE

11. Zdjęcie, rzut, przekrój, sytuacja, orientacja

4. Adres

ul. Wiejska

nr hipoteczny

5. Przynależność administracyjna

województwo jeleniogórskie
gmina miasto Bogatynia

pow. ZGORZELEC

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Seitendorf Kr. Görlitz;

7. Przynależność administracyjna 1.04.1975 r

województwo wrocławskie
powiat Zgorzelec

8. Właściciel i jego adres

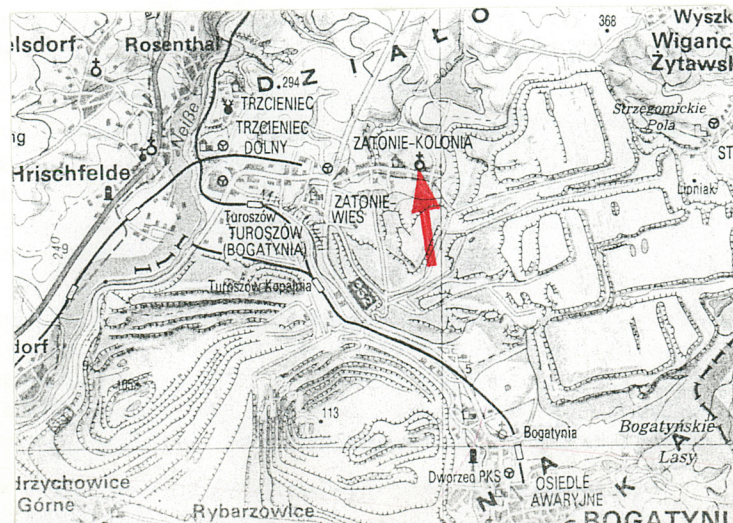
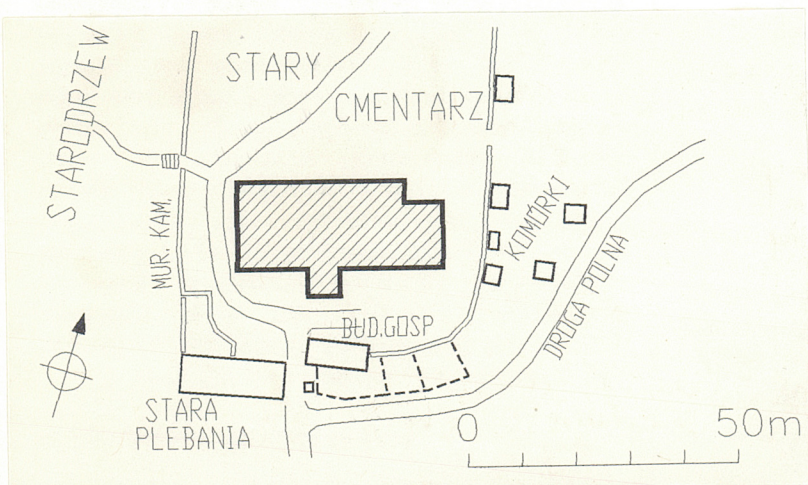
parafia rzym.- kat. pw. św. Marii
Magdaleny, Bogatynia 3, tel.: 325-19;

9. Użytkownik i jego adres

jw.

10. Rejestr zabytków

nr .....1918..... data 21.01.07

Wieża Zatonie wzmiankowana od 1303 r. jako Sibotindorf, Seitgendorf, Seitschendorf. Pierwsi znani właściciele, bracia von Grüsslau, przekazali wieś żeńskiemu klasztorowi cysterek S. Marienthal. Wiadomości o kościele w Zatoniu pojawiają się w 1496 r. W 1-szej poł. XVI w. pracuje tu mistrz Wolf Riediger, którego gmerk znajduje się na gotycko-renesansowym portalu pd., zdobionym fantastycznymi motywami figuralnymi (1525-30). Dekoracja rzeźbiarska pokrywa tylko lewą stronę portalu, być może dlatego, że po zdominowaniu życia religijnego przez protestantyzm, kościoły katolickie znalazły się w bardzo złej sytuacji materialnej i na wykończenie portalu zabrakło pieniędzy. W l. 1596 - 1571, do korpusu starego kościoła dobudowano masywną wieżę pd. Fakt ten upamiętnia tablica inskrypcyjna nad wejściem pd., wymieniająca też nazwiska wszystkich, którzy przyczynili się do powstania wieży, m.in. opatkę klasztoru Margaretę v. Berbitz, Adama v. Pentzick, Jeorga v. Landisch. Miejsowość przeżywa trudne chwile w okresie najazdu husytów a potem w czasach wojny 30-letniej - w 1642 r wieś została spalona a kościół doszczętnie spłądrowany przez Chorwatów. Ostateczny wygląd kościoła zawdzięcza wielkiej przebudowie, która nastąpiła w 1796 r (jej datę i wykonawców robót określa inskrypcja na tablicy nad wejściem zach.; byli to: budowniczy z Żytawy Christoph Bergmann, Philip Roensch, Gottlob Ladisch, Joseph Roensch, Anton Gutte i Tobias Trautmann). Prace były zakrojone na szeroką skalę, zburzono cały kościół, poza wieżą i murem do niej przylegającym, po czym wzniesiono nową budowlę. Finansowała je, tak jak i nowe wyposażenie kościoła, miejscowa gmina katolicka i indywidualni fundatorzy. Kościół w Zatoniu cały czas był pod opieką cysterek z Marienthalu i pozostał świątynią katolicką, do której uczęszczali nieliczni katolicy z sąsiednich miejscowości. Wieża kościelna narażona była na uderzenia piorunów, nastąpiło to 4-krotnie (1736, 1771, 1774, 1820) ale bez poważnych konsekwencji. W XIX w. przeprowadzono remont i restaurację kościoła.

SYTUACJA. Bogatynia - miasto, powstałe na miejscu dawnej wsi łańcuchowej; główny ośrodek tzw. Worka Żytawskiego, położony w jego pd.-wsch. części, na skraju Kotliny Turoszowskiej, w dolinie rzeki Miedzianki. Główną drogą, łączącą Workę Żytawską z resztą terytorium Polski jest szosa nr 352, biegnąca z Bogatyni do Zgorzelca. Na pd. krańcach miasta droga rozwidła się, tworząc dwie lokalne drogi, z których jedna wiedzie na zach., ku granicy polsko-niemieckiej i przejściu granicznemu w Sieniawce, druga zaś kieruje się na wsch. i przez dzielnicę Markocice podąża do granicy polsko-czeskiej. Zabudowa miejska nieregularna, grupuje się wzdłuż rzeki i najważniejszych linii komunikacyjnych.

Zatonie - wieś, włączona w 1973 r w granice miasta Bogatynia, położona jest na pn. od miasta, po wsch. stronie szosy do Zgorzelca, w połowie drogi z Bogatyni do Działoszyna. Osada rozciąga się przy lokalnej drodze, krzyżującej się z szosą pod kątem prostym i prowadzącej do, leżącego po przeciwnej stronie szosy Trzcina, Turoszowa i Kolonii Zatonie. Kościół usytuowany jest na wzgórzu w pn. części wsi, na parceli, otoczonej potężnym murem kamiennym. Od pd. budowla sąsiaduje z rozproszoną zabudową wiejską, od strony pn. towarzyszy jej niewielki cmentarz ewangelicki.

MATERIAŁ. KONSTRUKCJA. TECHNIKA.

Ściany. *Ściany zewnętrzne* murowane z różnego typu kamienia (żłom skalny, kamień polny), obustronnie tynkowane; niewielki dodatek cegły widoczny w wykończeniach otworów. Detal architektoniczny zróżnicowany pod względem materiału - ceramiczny, tynkowany (gzymsy), kamienny (obramienia otworów okiennych wieży, wejścia pd. i zakrystii) i wyrabiany w tynku (pasowe obramienia okien nawy i prezbiterium, dekoracja ramowa elewacji).

Ściany wewnętrzne murowane z kamienia, gdzieniegdzie, z niewielkim dodatkiem cegły, tynkowane; dekorowane polichromią - na powierzchniach ścian i we wnękach otworów prezbiterium dekoracja ornamentalna, także złocenia i marmoryzacja (nad arkadami ściany tęczowej); ściany nawy pokryte polichromią, o motywach skromniejszych.

Sklepienia i stropy. Nawa i prezbiterium nakryte stropami drewnianymi z podsufitkami; stropy fasetowe, pokryte dekoracją polichromowaną (w prezbiterium bogatsza, ze złoceniami) i stiukową (rozety). Zakrystia pd. nakryta ceramicznym sklepieniem krzyżowym z wyciągniętymi szwami; podobne sklepienie nakrywa kruchtę pd.

Wieżba dachowa. Konstrukcja drewniana, mieszana; krokwie wsparte końcami na murach obwodowych, powiązane 3-ma rzędami jetek, z których dwie dolne wsparte na stłocach łączących, za pośrednictwem płattwii pośrednich; w kalenicy podwieszony storczyk; konstrukcja wzmocniona w płaszczyźnie wieżarów potężnymi zastrzałami i usztywniona we wszystkich kierunkach mieczami; storczyki połączone kratownicą z krzyży św. Andrzeja; w połaciach dachowych wiatrownice.

Pokrycie dachowe. Pokrycie dachów ceramiczne, dachówka karpiówką podwójnie „w koronkę” lub „w łuskę” (zakrystia), tylko hełm wieży kryty blachą.

Posadzki i podłogi. W nawie i kruchcie pd. posadzki betonowe, podobnie w prezbiterium, gdzie posadzka wyłożona płytkami terakotowymi w kształcie 8-boków i kwadratów, pokrytych delikatnym ornamentem. W zakrystii posadzka z dużych płyt kamiennych. Empory z podłogami drewnianymi, z desek.

Schody. *Schody zewnętrzne.* Przed wejściem pd. 5 kamiennych stopni z noskami, o prostym, rozszerzającym się ku dołowi biegu.

Schody wewnętrzne. Na empory prowadzą schody, umieszczone po obu stronach nawy; schody drewniane, z drewniana poręczą, na 1-szą kond. jednobiegowe proste, na drugą - 2-biegowe łamane, ze spocznikiem. Poziom prezbiterium podniesiony względem nawy o dwa kamienne stopnie, o płynnym falistym rzucie. Na strych prowadzą schody ceramiczne, o prostym biegu. Kolejne kond. wieży dostępne dzięki drewnianym schodom drabiniastym z poręczami.

Otwory. *Otwory okienne* ujednolicone w poszczególnych częściach budowli, podkreślają jej tektonikę. Ściany nawy kościelnej przeprute w dwóch kond. regularnym rytmem otworów okiennych. Otwory górnej kond. duże, smukłe, prostokątne, zamknięte łukami koszowymi, z oknami wielopodziałowymi stałymi, z łufcikami; w dolnej kond. mniejsze otwory, w kształcie prostokątów leżących, zamkniętych odcinkowo, okna metalowe, wielopodziałowe. Na osiach środkowych każdej ze ścian prezbiterium, po jednym otworze okiennym, odpowiadającym kształtem i konstrukcją górnym otworom nawy. Wszystkie te otwory

14. Kubatura 5 950 m ³	15. Powierzchnia użytkowa ok. 510 m ²	16. Przeznaczenie pierwotne sakralne	17. Użytkowanie obecne nieużytkowany;
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja ⇒ brak danych o jakichkolwiek pracach remontowych, czy konserwatorskich, podejmowanych w kościele w czasach powojennych;		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) budowla nieużytkowana, chyli się ku upadkowi; fatalny stan dachu - nieszczelne pokrycie dachowe powoduje przenikanie wody opadowej do wnętrza, skutkiem tego jest katastrofalny stan więźby dachowej, która mocno skorodowana i osłabiona, grozi zawaleniem; podobny stan podłogi strychu - deski i belki spróchniałe i pozapadane; liczne i silne zacieki na ścianach zewnętrznych i wewnętrznych oraz stropach i sklepieniach; stropy mocno popękane (szczególnie nawa), z niszczącą polichromią i dekoracją stiukową; rynny i rury spustowe pozrywane; ściany mocno zawilgocone, wilgoć przenika także z poziomu gruntu, nawet do wys. 2 m (zakrystia); wilgoć ma fatalny wpływ na stan tynków - zewnętrzne mocno uszkodzone, szczególnie w dolnych partiach ścian (gdzie widać także ubytki w substancji murów) oraz w miejscach zacieków (łuszczą się, „puchną” i odpadają płatami); wnętrza zdewastowane, wyposażenie częściowo zniszczone, częściowo przeniesione; zniszczone instalacje, powybijane okna; portal pd. zamalowany grubą warstwą farby olejnej; 20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie ⇒ zagospodarowanie obiektu i niedopuszczenie do ruiny, ze względu na jego wartości historyczne i artystyczne (wnętrze); ⇒ kapitalny remont dachu (wymiana więźby i pokrycia); ⇒ obróbki blacharskie; instalacja rynien i rur spustowych; ⇒ wzmocnienie ścian i stropów; ⇒ osuszenie ścian; założenie izolacji przeciwwilgociowej; ⇒ wymiana tynków zewnętrznych; ⇒ uporządkowanie wnętrza; zabezpieczenie ocalałego wyposażenia; ⇒ konserwacja polichromii, stolarki i kamieniarki; ⇒ oczyszczenie portalu pd. (jeżeli zabezpieczenie obiektu nie będzie możliwe, należy rozpatrzyć ewentualność wymontowania portalu i przeniesienia go w inne miejsce);	

<p>21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)</p>	<p>24. Uwagi różne.</p> <hr/> <p>25. Opracował</p> <p>tekst ..... ~~Ewa~~ <u>Jacek</u> Sawiński 25.10.1996</p> <p>plany i rysunki ..... Jacek Sawiński 25.10.1996</p> <p>zdjęcia ..... Jacek Sawiński 25.10.1996</p> <p>miejsce przechowywania negatywów: archiwum autorów</p> <p>Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie przepisu prawa autorskiego</p>
<p>22. Bibliografia</p> <p>Die Oberlausitz als besondere Abtheilung von Sachsens Kirchen-Galerie., Dresden 1841, S.155, 367; M. JAECKEL, Lausitzer gotische Baukunst und ihre Steinmetz., Oberlausitzer Heimatzeitung, Jahrgang 1925, Heft 3, S.119 L. ENGELMANN, Geschichte von Reichenau... und Umgebung Reichenau., 1930-32; C. GURLITT, Beschreibende Darstellung der älteren Bau- und Kunstdenkmäler .., Heft 29,; J. PILCH, Zabytki arch. Dolnego Śląska., W-w 1978, str. 336 ks. M. KOGUT, Zarys dziejów katolickiej parafii w Bogatyni., Bogatynia 1993;</p>	<p>26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)</p>
<p>23. Źródła ikonograficzne i fotografia (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)</p> <p>Die Oberlausitz ... , litografia Juliusa Möckela, przedstawiająca kościół, z towarzyszącymi zabudowaniami od strony pd.-zach.</p>	<p>27. Załączniki</p> <ul style="list-style-type: none"> * wkładka nr 1: cd. opisu; zestawienie materiału fotogr., zdjęcia; * wkładka nr 2: zdjęcia; * wkładka nr 3: zdjęcia; * wkładka nr 4: zdjęcia;repr. litografii;

1. Miejscowość BOGATYNIA	2. Obiekt (nazwa jak na karcie) KOŚCIÓŁ PARAF. PW. ŚW. MARII MAGDALENY	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) cd. opisu; zestawienie materiału fot.; zdjęcia
------------------------------------	--	--

okienne ujmują płaskie opaskowe obramienia. Wsch. okno zakrystii w kształcie zbliżonym do kwadratu, w obramieniu z prostych bloków piaskowca. Otwory okienne, zamykające podłużną oś środkową kościoła, zblendowane. W szczycie zach. dwa niewielkie prostokątne okienka, zamknięte odcinkowo. Elewacje wieży przeprute niewielką ilością małych otworów okiennych w kamiennych obramieniach; wszystkie smukłe, niektóre zamknięte pełnołukowo, zróżnicowane w rozmiarach.

Otwory drzwiowe zewnętrzne. Wejście pd., o przysadzistych proporcjach, zbliżających kształt otworu do kwadratu, z zamknięciem pełnołukowym, ujęte w skromnie profilowany kamienny portal; drzwi 2-skrzydłowe, z zamknięciem ostrołukowym, zbite z dwóch warstw grubych desek, z których zewnętrzne ułożone ukośnie („w choinkę”), na zawiasach pasowych. Otwór wejścia zach. - prostokątny, zamknięty odcinkowo, w obramieniu z piaskowca; drzwi 2-skrzydłowe prostokątne, zbite z desek, w zewnętrznej warstwie - w układzie „choinkowym”, nad profilowanym ślemieniem nadświetle, dzielone szczeblinami krzyżowymi; podobnie ukształtowano wejście pn. Do zakrystii prowadzi niewielki, prostokątny pd. otwór wejściowy - obramienie z prostych bloków piaskowca, drzwi jednoskrzydłowe, z ukośnie zbitych grubych desek.

Otwory drzwiowe wewnętrzne. Wejście, prowadzące z kruchty pd. do nawy, pierwotnie główne wejście do świątyni - przysadzisty, zamknięty ostrołukiem otwór, ujęty jest w gotycko-renesansowy portal, pokryty z lewej strony dekoracją figuralną, z gmerkiem Wolfa Riedigera (ok. 1525-30 r); drzwi 2-skrzydłowe, ostrołukowe, zbite z dwóch warstw desek, z których zewnętrzne ułożone ukośnie. Drzwi do zakrystii w prostokątnym otworze, obramionym blokami piaskowca, jednoskrzydłowe, zbite z grubych desek, obite blachą, na zawiasach pasowych, z ozdobnymi okuciami. Na wieżę i strych prowadzą małe wąskie otwory z zamknięciami pełnołukowymi, bądź odcinkowymi, przesłonięte jednoskrzydłowymi drzwiami z desek.

RZUT. Budowla o rzucie regularnym, słabo rozczłonkowanym późniejszymi przybudówkami. Nawa w formie regularnego, wydłużonego prostokąta, o osi podłużnej wsch.-zach. Od wsch. przylega do niej kwadratowe prezbiterium, przy którym, od strony pd. sklepiona, prostokątna zakrystia, dostępna także z zewnątrz. Główne wejście pd., poprzedzone dobudowaną w końcu XVIII w., prawie kwadratową wieżą, w której sklepionym przyziemiu kruchta.

BRYŁA. Bryła budowli masywna i monumentalna. Dwukond. korpus nawowy nakryty jest 2-spadowym dachem naczółkowym; od wsch. przylega do niego niższe i węższe prezbiterium, które nakrywa płaski dach trójpołaciowy; w

połączeniach dachowych powiekowe lukarny. Od pd., w narożnik między nawę i prezbiterium, wbudowana jest niska zakrystia, sięgająca kalenicą 2-spadowego dachu progu otworu okiennego prezbiterium. Dominującym elementem bryły kościelnej jest 5-kond., masywna wieża czworoboczna, przechodząca w ostatniej kond. w ośmiobok; wieńczy ją barokowy 3-kond. hełm, z iglicą, kulą i krzyżem.

ELEWACJE.

Elewacja pd. 5-osiowa elewacja korpusu nawowego zkomponowana symetrycznie i dośrodkowo; oś środkowa akcentowana, mocno wyładowaną, masywną wieżą, z osiowym wejściem; elewacja rytmizowana regularnym układem, ujednoliconych w kondygnacjach otworów okiennych; artykulacja przeprowadzona przy pomocy dekoracji ramowej - szerokie pasy gładkiego tynku, skonstrastowane z ciemniejszymi, nakrapianymi powierzchniami ścian, oddzielają osie okienne i akcentują górna krawędź elewacji; obramienia otworów okiennych ujednolicone, w formie gładkich opasek tynkowych; wieża przepruta zróżnicowanymi w kształcie i proporcjach, małymi okienkami w osi środkowej; nad wejściem pd. wmurowana kamienna płycina z rytym napisem, upamiętniającym datę budowy, fundatorów i budowniczych wieży; ostatnia, oktogonálna kond. wieży, oddzielona pasowym gzymsem.

Elewacja zach. Kompozycja symetryczna i dośrodkowa, 3-osiowa; oś środkowa akcentowana otworem wejściowym; otwory okienne ujednolicone w poszczególnych kond., identyczne jak w elew. pd., taki sam również sposób artykulacji i dekoracji elewacji; środkowy otwór okienny zblendowany; szczyt oddzielony pasem gładkiego tynku, w nim dwa małe otwory okienne; między blendą i wejściem wmurowana kamienna płyta z datą przebudowy kościoła (1796) i nazwiskami budowniczych.

Elewacja pn. 5-osiowa, 2-kond.; kompozycja symetryczna i dośrodkowa; elewacja gładka i monotonna, z osią środkową zaakcentowaną otworem wejściowym; system artykulacji i dekoracji taki sam, jak w pozostałych elewacjach (pasami gładkiego tynku wyodrębniona część środkowa), identyczne również otwory okienne a otwór wejściowy taki sam jak w elew. zach.; między środkowym otworem okiennym i wejściem kwadratowa płycina z herbem klasztoru w Marienthal (?) i datą 1796.

Elewacja wsch. Elewacja prezbiterium, jednoosiowa, ze zblendowanym otworem okiennym, o kształcie odpowiadającym pozostałym otworom górnej kond.; artykulacja przeprowadzona przy pomocy dekoracji ramowej; od pd. przylega do prezbiterium jednoosiowa elewacja zakrystii; w głębi widoczne ślepe fragmenty

elew. wsch. nawy, z niewielkim okienkiem w szczycie; w ściany prezbiterium i zakrystii wmurowane epitafia.

WNĘTRZE. Obszerny kościół jednonawowy, ze znacznie węższym, kwadratowym prezbiterium; ściana tęczowa ukształtowana w formę łuku triumfalnego (boczne arkady ślepe, na ich tle ustawione były niegdyś boczne ołtarze; do prezbiterium przylega od pd. niewielka, sklepiona zakrystia, dostępna z wnętrza i z zewnątrz; dawne wejście główne, pd., poprzedzono, dobudowana w koń. XVI w. wieżą, w której sklepionym przyziemiu kruchta. Pojemność budowli znacznie powiększona przez wbudowanie dwóch kondygnacji szerokich drewnianych empor, ciągnących się wzdłuż ścian bocznych i ściany zach.

WYPOSAŻENIE. Z dawnego wyposażenia zachowały się elementy ozdobnej kamieniarki (portal pd., epitafia zewn. i wewn., tablice fundacyjne, płycina herbowa), resztki stolarki (empory, resztki ołtarza bocz.) oraz bogaty wystrój malarski ścian i stropów (szczególnie w prezbiterium) [patrz karty ewidenc. zabytków ruchomych].

INSTALACJE: zdewastowana instalacja elektr. i odgromowa.

ZESTAWIENIE MATERIAŁU FOTOGRAFICZNEGO

1. Widok fragmentu kościoła od pd.-wsch..
2. Fragment elew. pd. od wsch.
3. Przesmyk, wiodący na teren kościoła; w głębi wieża kościelna i gł. wejście.
4. Zach. część elewacji pd.
5. Elewacja zach., widok od pn.
6. Elewacja pn., widok od zach.
7. Część elewacji wsch. nawy i fragment prezbiterium, widok od pn.-wsch.
8. Prezbiterium, widok od pn.-wsch.
9. Prezbiterium i zakrystia, widok odpd.-wsch.
10. Wejście główne, pd.
11. Wejście zach.
12. Wejście do zakrystii.
13. Okno dolnej kond.
14. Hełm wieży.
15. Herb nad wejściem^{pn.} (klasztor Marienthal?).
16. Tablica fundacyjna nad wejściem pd.
17. Tablica upamiętniająca przebudowę kościoła nad wejściem zach.
18. Wnętrze kościoła, widok w kierunku wsch.
19. Wnętrze kościoła, widok w kierunku zach.
20. Strop prezbiterium.
21. Strop nawy.
22. Portal pd.
23. Drzwi do zakrystii

Wkładkę założyła: Ewa Sawińska 30.11.96

Miejsce przechowywania negatywów: archiwum autorów

24. Resztki ołtarza bocznego.
25. Stiukowy element dekoracyjny stropu.
26. Stiukowy element dekoracyjny stropu.
27. Element dekoracyjny z datą przebudowy kościoła.

2.

3.

1. Miejscowość BOGATYNIA- ZATONIE	2. Obiekt (nazwa jak na karcie) KOŚCIÓŁ PARAFIALNY	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) zdjęcia
---	--	---

4.

5.

6.

Wkładkę założyła: Ewa Sawińska 15.10..96

Miejsce przechowywania negatywów: archiwum autorów

7.

8.

9.

10.

11.

12.

1. Miejscowość BOGATYNIA - ZATONIE	2. Obiekt (nazwa jak na karcie) KOŚCIÓŁ PARAFIALNY	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) zdjęcia
--	--	---

13.

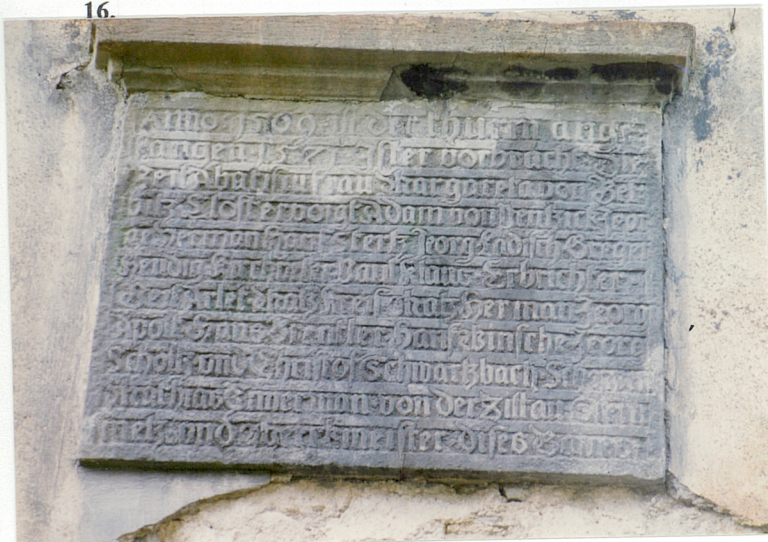
14.

15.

16.

17.

Wkładkę założyła: Ewa Sawińska 15.10..96

Miejsce przechowywania negatywów: archiwum autorów

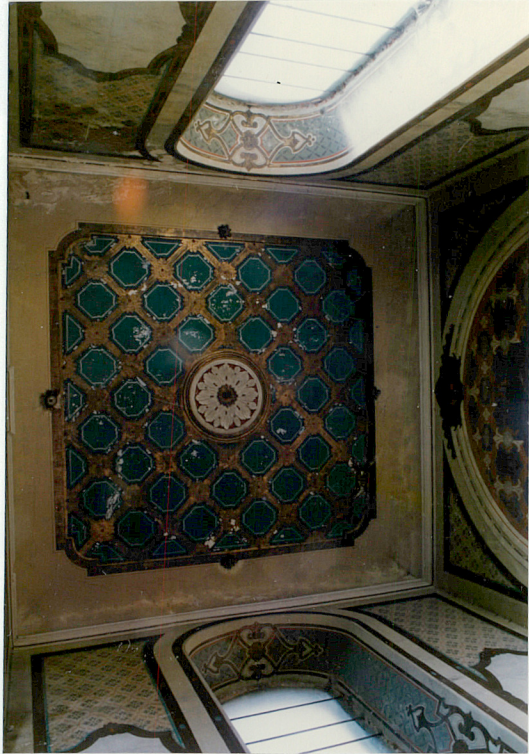
18.

19.

20.

21.

22.

23.

1. Miejscowość

**BOGATYNIA -
ZATONIE**

2. Obiekt (nazwa jak na karcie)

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

zdjęcia; repr. litografii J.Möckela

24.

25.

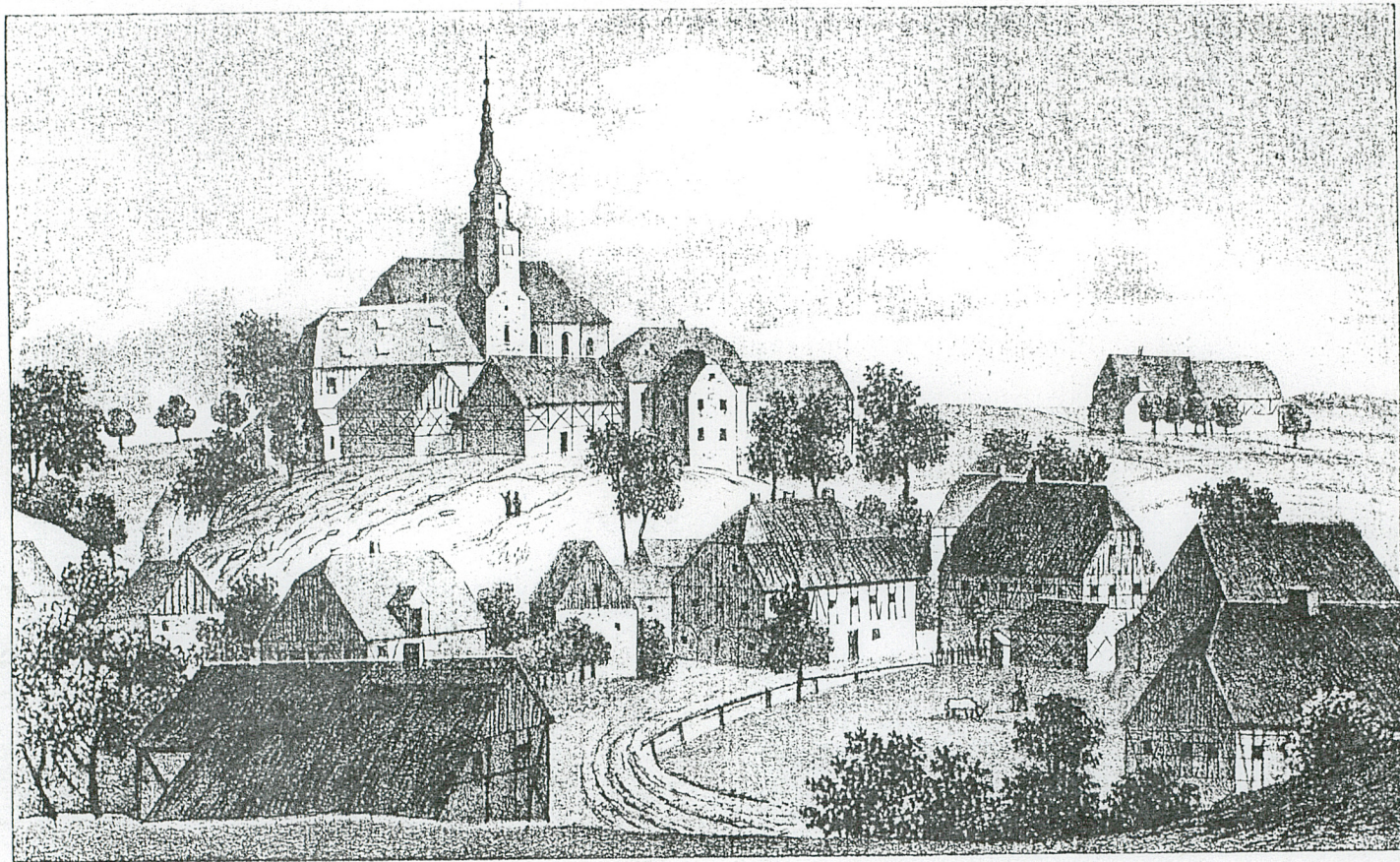
26.

27.

Seilendorf.